

मिरची

प्रस्तावना

रोजच्या आहारात मिरचीचे अत्यावश्यक असते. बाजारात हिरव्या मिरचीस वर्षभर मागणी असते. याखेरीज भारतीय मिरचीस परदेशातूनही चांगली मागणी आहे. महाराष्ट्रात मिरचीची लागवड अंदाजे १ लाख हेक्टर क्षेत्रावर होते. महाराष्ट्रातील मिरचीखालील एकूण क्षेत्रापैकी ६८ टक्के क्षेत्र नांदेड, जळगांव, धुळे, सोलापूर, कोल्हापूर, नागपूर, अमरावती, चंद्रपूर, उस्मानाबाद या जिल्ह्यात आहे. मिरचीमध्ये अ व क जीवनसत्व भरपूर प्रमाणात असल्याने मिरचीचा संतुलित आहारात समावेश होतो. तिखटपणा व स्वाद या मिरची हे महत्वाचे मसाल्याचे पिक आहे. मिरचीचा औषधी उपयोग सुद्धा होतो.

हवामान

उष्ण आणि दमट हवामानात मिरची पिकाची वाढ चांगली होऊन उत्पादन चांगले मिळते. मिरची पिकाची लागवड पावसाळा, उन्हाळा आणि हिवाळा या तीनही हंगामात करता येते. पावसाळ्यात जास्त पाऊस व ढगाळ वातावरण असल्यास फुलांची गळ जास्त होते. पाने व फळे कुजतात मिरचीला ४० इंचापेक्षा कमी पाऊस असणे चांगले मिरचीच्या झाडांची आणि फळांची वाढ २५ ते ३० सेल्सिअस तापमानाला चांगली होते. आणि उत्पादनही भरपूर येते. तापमानातील तफावतीमुळे फळे, फुले गळ मोठ्या प्रमाणात होते. व उत्पन्नात घट येते. बियांची उगवण १८ ते २७ सेल्सिअस तापमानास चांगली होते.

जमिन

पाण्याचा उत्तम निचरा होणा-या ते मध्यम भारी जमिनीत मिरचीचे पिक चांगले येते. हलक्या जमिनीत योग्य प्रमाणात सेंद्रीय खते वापरल्यास मिरचीचे पिक चांगले येते पाण्याचा योग्य निचरा न होणा-या जमिनीत मिरचीचे पिक घेऊ नये. पावसाळ्यात तसेच बागायती मिरचीसाठी बागायती मिरचीसाठी मध्यम काळी आणि पाण्याचा उत्तम निचरा होणारी जमिन निवडावी. उन्हाळ्यात मध्यम ते भारी जमिनीत मिरचीची लागवड करावी. चुनखडी असलेल्या जमिनीतही मिरचीचे पिक चांगले येते.

हंगाम:- खरीप पिकाची लागवड जून, जुलै महिन्यात आणि उन्हाळी पिकाची लागवड जानेवारी, फेब्रुवारी महिन्यात करावी.

बियाण्याचे प्रमाण:- हेक्टरी १ ते दीड किलो बियाणे वापरावे.

पूर्वमशागत:- एप्रिल, मे महिन्यात जमिन पुरेशी नांगरून वखरून तयार करावी. हेक्टरी ९ ते १० टन कुजलेले शेणखत जमिनीत मिसळावे.

लागवड

जिरायती पिकासाठी सपाट वाफ्यावर रोपे तयार करतात तर बागायती पिकासाठी गादी वाफ्यावर रोपे तयार केली जातात. गादी वाफे तयार करण्यासाठी जमिन नांगरून आणि कुळवून भुसभुशीत करावी. जमिनीत दर हेक्टरी २० ते २५ टन चांगले कुजलेले शेणखत मिसळावे. नंतर २५ फुट लांब ४ फूट रुंद १० सेमी उंच

आकाराचे गादी वाफे तयार करावेत. प्रत्येक गादी वाफ्यावर ३० किलो चांगले कुजलेले शेणखत आणि अर्धा किलो सुफला मिसळावे.

बी पेरण्यासाठी ८ ते १० सेमी अंतरावर वाफ्याच्या रुंदीला समांतर ओळी तयार करून त्यामध्ये १० टक्के दाणेदार फ्लोरेट १५ ग्रॅम दर वाफ्याला टाकून मातीने झाकून घ्यावे. त्यानंतर या ओळीमध्ये दोन सेमी ओळीवर बियांची पातळ पेरणी करावी व बी मातीने झाकून टाकावे. बियाण्यांची उगवण होईपर्यंत वाफ्यांना दररोप झारीने पाणी द्यावे. बी पेरल्यानंतर १५ दिवसांनी रोपांची जोमदार वाढीसाठी प्रत्येक वाफ्यास ५० ग्रॅम युरिया द्यावा. सर्वसाधारणपणे बी पेरल्यानंतर ३० ते ४० दिवसांनी रोपे लागवडीस तयार होतात.

उंच आणि पसरट वाढणा-या जातींची लागवड ६० ६० सेमी अंतरावर आणि बुटक्या जातींची लागवड ६० ४५ सेमी अंतरावर करावी. कोरडवाहू मिरचीची लागवड ४५ ४५ सेमी अंतरावर करावी. रोपांची लागवडीसाठी ६ ते ८ आठवडे वयाची म्हणजे १५ ते २० सेमी उंचीची रोपे निवडावी. रोपांची सरीवरंबा पद्धतीवर लागवड करावी. रोपे गादीवाफ्यातून काढल्यानंतर लागवडीपूर्वी रोपांचे शेंडे १० लिटर पाण्यात १५ मिली मोनोक्रोफॉस ३६ टक्के प्रवाही अधिक २५ ग्रॅम डायथेनएम ४५, ७५ टक्के अधिक ३० ग्रॅम पाण्यात मिसळणारे गंधक ८० टक्के मिसळलेल्या द्रावणात बुडवून लावावेत.

खते आणि पाणी व्यवस्थापन

वेळेवर वरखते दिल्यामुळे मिरची पिकाची जोमदार वाढ होते. मिरचीच्या कोरडवाहू पिकासाठी दर हेक्टरी ५० किलो नत्र, ५० किलो स्फुरद आणि ओलिताच्या पिकासाठी दर हेक्टरी १५० किलो नत्र, १२० किलो स्फुरद आणि १२५ किलो पालाश द्यावे. यापैकी स्फुरद आणि पालाश यांची पूर्ण मात्रा आणि नत्राची अर्धी मात्रा रोपांच्या लागवडीच्या वेळी द्यावीत. नत्राची उर्वरीत अर्धी मात्रा रोपांच्या लागवडीनंतर ३० दिवसांनी बांगडी पद्धतीने द्यावी.

मिरची बागायती पिकाला जमिनीच्या मगदुरप्रमाणे पाणी द्यावे. प्रमाणापेक्षा जास्त किंवा कमी पाणी देऊ नये. झाडे फुलावर आणि फळावर असताना झाडांना पाण्याचा ताण देऊन रोपे लावणीनंतर १० दिवसात शेतात रोपांचा जम बसतो. या काळात १ दिवसाआड शेतासारखे पाणी द्यावे. त्यानंतर ५ दिवसांच्या किंवा एक आठवड्याच्या अंतराने पाणी द्यावे. साधारणतः हिवाळ्यात १० ते १५ दिवसांच्या अंतराने तर उन्हाळ्यात ६ ते ८ दिवसांच्या अंतराने पिकाला पाणी द्यावे.

आंतरमशागत

मिरचीच्या रोपांच्या लागवडीनंतर २० ते २५ दिवसांनी पहिली खुरपणी करावी त्यानंतर तणांच्या तीव्रतेनुसार खुरपण्याकरून शेत तणविरहीत ठेवावे. खरीप मिरचीला लागवडीनंतर २ ते ३ आठवड्यांनी रोपांना मातीची भर द्यावी. बागायती पिकांच्या बाबतीत रोपांच्या लागवडीनंतर २ महिन्यांनी हलकी खांदणी करून सरी फोडून झाडांच्या ओळीच्या दोन्ही बाजूनी मातीची भर द्यावी.

वाण

१) पुसा ज्वाला:- ही जात हिरव्या मिरचीसाठी चांगली असून या जातीची झाडे बुटकी व भरपूर फांद्या असलेली असतात. फळे साधारणपणे १० ते १२ सेमी लांब असून फळांवर आडव्या सुरकुत्या असतात. फळ वजनदार व खूप तिखट असते. पिकलेली फळे लाल रंगाची असतात.

२) पंत सी-१:- हिरव्या व लाल (वाळलेल्या) मिरचीच्या उत्पादनाला ही जात चांगली आहे. या जातीची फळे उलटी असतात. मिरची पिकल्यावर फळांचा आकर्षक लाल रंग येतो. फळे ८ ते १० सेमी लांब असून साल जाड असते. फळांतील बियांचे प्रमाण अधिक प्रमाणात असून बोकड्या रोगास प्रतिकारक आहे.

३) संकेश्वरी-३२:- या जातीची झाडे उंच असतात. मिरची २० ते २५ सेमी लांब असून पातळ सालीची असतात. सालीवर सुरकुत्या असतात. वाळलेल्या मिरचीचा रंग गर्द लाल असतो.

४) जी-२, जी-३, जी-४, जी-५:- या जातीची झाडे बुटकी असतात. या मिरचीच्या अधिक उत्पादन देणा-या चांगल्या जाती आहेत. फळांची लांबी ५ ते ८ सेमी असून फळांना गर्द तांबडा रंग असतो.

५) मुसाळवाडी:- या जातीची झाडे उंच वाढतात. खरीप हंगामासाठी ही जात चांगली असून बोकड्या, भुरी आणि डायबॅक या रोगांना कमी प्रमाणात बळी पडतात.

६) पुसा सदाबहार:- या जातीची झाडे उंच असून पाने इतर जातींपेक्षा रुंद असतात. पिकलेली मिरची तेजस्वी लाल रंगाची असते. या जातीच्या हिरव्या मिरचीचे सरासरी उत्पादन साडेसात ते दहा टन व वाळलेल्या मिरचीचे दीड ते दोन टन उत्पादन मिळते. ही जात मावा, कोळी या किडींना तसेच डायबॅक आणि विषाणूजन्य रोगांना प्रतिकारक आहे.

या शिवाय विद्यापीठांनी विकसीत केलेल्या अग्निरेखा, परभणी टॉल, जयंती, कोकणक्रांती, फुले सुर्यमुखी, एनपी-४६ या सारख्या अधिक उत्पादन देणा-या जाती लागवडीयोग्य आहेत.

रोग आणि किड

१)रोग:- मर- हा रोग जमिनीतील बुरशीमुळे होतो. लागण झालेली रोपे निस्तेज आणि मलूल होतात. रोपाचा जमिनी लगतचा खोडाचा भाग आणि मुळे सडतात त्यामुळे रोप कोलमडते.

उपाय:- १० लिटर पाण्यात ३० ग्रॅम कॉपरऑक्झी क्लोराईड ५० टक्के मिसळून हे द्रावण गादी वाफे किंवा रोपांच्या मुळा भोवती ओतावे.

२) फळे कुजणे आणि फांधा वाळणे:- (फ्रुट रॉट अँड डायबॅक) हा रोग कोलीटोट्रीकम कॅपसीसी या बुरशीमुळे होतो. या रोगाचा प्रादुर्भाव झालेल्या हिरव्या किंवा लाल मिरचीवर वर्तुळाकार खोलगट डाग दिसतात. दमट हवेत रोगाचे जंतू वेगाने वाढतात आणि फळावर काळपट चट्टे दिसतात. अशी फळे कुजतात आणि गळून पडतात. बुरशीमुळे झाडाच्या फांधा शेंड्याकडून खाली वाळत जातात. प्रथम कोवळे शेंडे मरतात. रोगाचा प्रादुर्भाव जास्त प्रमाणात झाल्यास झाडे सुकून वाळतात तसेच पानांवर आणि फांधावर काळे ठिपके दिसतात.

उपाय:- या रोगाची लक्षणे दिसताच शेंडे खुडून त्यांचा नाश करावा. तसेच डायथेन झेड-७८ किंवा डायथेन एम-४५ किंवा कॉपर ऑक्सिक्लोराईड यापैकी कोणतेही एक बुरशीनाशक औषध २५ ते ३० ग्रॅम १० लिटर पाण्यात मिसळून रोग दिसताच दर १० दिवसांच्या अंतराने ३ ते ४ वेळा फवारावे.

३) भुरी (पावडरी मिल्ड्यू):- भुरी रोगामुळे मिरचीच्या पानाच्या वरच्या आणि खालच्या बाजूवर पांढरी भुकटी दिसते. या रोगाचा प्रादुर्भाव जास्त प्रमाणात झाल्यास झाडाची पाने गळतात.

उपाय:- भुरी या रोगाचा प्रादुर्भाव दिसताच ३० ग्रॅम पाण्यात मिसळणारे गंधक किंवा १० मिलिलिटर कॅराथेन १० लीटर पाण्यात सिळून मिरचीच्या पिकावर १५ दिवसांच्या अंतराने दोन फवारण्या कराव्यात.

कीड

फुलकिडे:- हे किटक आकाराने अतिशय लहान म्हणजे १ मिली पेक्षा कमी लांबीचे असतात. त्यांचा रंग फिकट पिवळा असतो. हे किटक पानावर ओरखडे पाडून पानाचे रस शोषण करतात. त्यामुळे पानांच्या कडा वरच्या बाजूला चुरडलेल्या दिसतात. हे किटक खोडातील रसही शोषून घेतात. त्यामुळे खोड कमजोर बनते व पानांची गळ होते.

उपाय:- रोपलावणीपासून ३ आठवड्यांनी पिकावर १५ दिवसांच्या अंतराने ८ मिलीमिटर डायमेटोएम १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.

मावा:- हे किटक मिरचीची कोवळी पाने आणि शेंड्यातील रस शोषण करतात. त्यामुळे नविन पालवी येणे बंद होते.

उपाय:- लागवडीनंतर १० दिवसांनी १५ मिली मोनोक्रोटोफॉस ३६ टक्के प्रवाही १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारणी करावी.

काढणी व उत्पादन

हिरव्या मिरचीची तोडणी साधारणपणे लागवडीनंतर अडिच महिन्यांनी सुरु होते. पूर्ण वाढलेल्या व सालीवर चमक असलेल्या हिरव्या फळांची तोडणी देठासह १० दिवसांच्या अंतराने करावी. साधारणपणे हिरव्या मिरच्यांची तोडणी सुरु झाल्यानंतर ३ महिने तोडे सुरु राहतात. अशा प्रकारे ८ ते १० तोडे सहज होतात. वाळलेल्या मिरच्यांसाठी त्या पूर्ण पिकून लाल झाल्यावरच त्यांची तोडणी करावी.

जातीपरत्वे (बागायती) हिरव्या मिरच्यांचे हेक्टरी ८० ते १०० क्विंटल उत्पादन मिळते वाळलेल्या लाल मिरच्यांचे उत्पादन ९ ते १० क्विंटल निघते. व कोरडवाहून मिरचीचे उत्पादन ६ ते ७ क्विंटल येते.